

FRI-2B.313-1-L-14

SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN THE CIVIL PLEDGE UNDER THE OBLIGATIONS AND CONTRACTS ACT AND THE COMMERCIAL PLEDGE UNDER THE COMMERCE ACT

Prof. Georgi Stefanov, ScD

Department of Law,

University of Ruse "Angel Kanchev"

E-mail: gstefanov@uni-ruse.bg

Kiril Veselinov – PhD Student

Department of Law,

University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel.: +359 892376420

E-mail: kveselinov@uni-ruse.bg

Abstract: *The paper reviews the similarities and differences between the civil pledge and the commercial pledge. Despite their close connection, there are significant distinctions between them. In order to be well distinguished, it is necessary to make a comparison. The characteristic of both pledges require in-depth review and attention to detail.*

Keywords: *Civil pledge, obligations and contracts act, commercial pledge, commerce act*

ВЪВЕДЕНИЕ

Вещните обезпечения от стотици години осигуряват на кредиторите по вземания сигурност, че въпреки неизпълнението на техните длъжности, те ще могат да се удовлетворят от цената на заложената вещ. В настоящия доклад ще бъде разгледан залогът като един от видовете материални обезпечения, неговата уредба в българското гражданско и търговско право. Въпреки своите сходства, двата разглеждани вида залог – граждански и търговски, крият не малко различия помежду си, което налага да се извърши подробна съпоставка между тях, за да бъдат открити техните индивидуални характеристики. Институтът на заложеното право и неговата правна уредба у нас показват една устойчивост през годините, сравнително богата съдебна практика и се опитват да балансират между длъжниковото задължение и правото на удовлетворение на кредитора.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Граждански залог по Закона за задълженията и договорите (ЗЗД)

Залогът е реално обезпечение, което осигурява на кредитора сигурност в случай, че длъжникът се окаже неплатежоспособен. Разпоредбите, които уреждат гражданския залог, се намират в чл. 149 – 165 от Закона за задълженията и договорите (ЗЗД). Като вещно обезпечение, залогът се явява законно основание за предпочитание пред останалите кредитори, които поначало притежават еднаква възможност за удовлетворяване от цялото имущество на длъжника, както гласи член 133 от ЗЗД.

В гражданското право залогът се поражда единствено въз основа на договор. Обект на залог могат да бъдат вещи (чл. 156 – 161 ЗЗД) и вземания (чл. 162 – 165 ЗЗД).

1. Залог на вещи

1.1 Характеристика на заложенния договор

Чрез договора за залог залогодателят предава на залогоприемателя движима вещ, за да обезпечи определено вземане. Задължения възникват само за залогоприемателя, изразяващи се в това да пази и да върне вещта, което характеризира договора за залог като едностранен.

Договорът за залог на вещи е реален по своя характер. Член 156 ЗЗД гласи, че договорът за залог е действителен само ако заложената вещь бъде предадена на кредитора или на друго лице, избрано от него и от залогодателя.

Както другите обезпечителни договори, така и договорът за залог има акцесорен характер, като неговото действие е пряко зависимо от наличието на обезпечено вземане. Това негово определение се изразява в това, че при възникване на заложеното право трябва да бъде налице възникнало и непогасено вземане. Освен това, прехвърляне на вземането води и до прехвърляне на заложеното право, а когато обезпеченото вземане бъде погасено, това води и до погасяване на залога.

Договорът за залог се определя като принципно безвъзмезден договор, но той може да бъде сключен и като възмезден, ако се уговори задължение на кредитора да плати възнаграждение на залогодателя, като най-вече това може да се случи при хипотезата, когато заложенният длъжник не е лично задължен.

Не на последно място договорът за залог е неформален, но ако стойността на заложената вещь е над 5000 лева, то с оглед на неговата противопоставимост той трябва да бъде сключен в писмена форма, извод за това се прави от разпоредбата на чл.164, ал.1, т.3 ГПК. Предаването на вещта е част от фактическия състав на заложенния договор, като то трябва да бъде извършено по такъв начин, че фактическата власт да премине или в залогоприемателя, или в трето лице, наречено залогодържател, което ще държи вещта вместо него и за него.

1.2 Обект на залог

Обект на залога могат да бъдат само движими вещи, като изключение от това правило са корабите, защото те могат да послужат като реално обезпечение само ако върху тях бъде учредена т.нар. „морска ипотека“. Обект на заложенния договор не могат да бъдат вещи, които се намират извън гражданския оборот. Като такива могат да бъдат посочени вещите публична държавна или общинска собственост, български лични документи, а възможността за залагане на оръжия, боеприпаси и взривни вещества е ограничена.

Недопустимо е залагането на цяло имущество от едно лице според гражданското законодателство. Залогът се изразява в обезпечение с определена вещь, като нейната индивидуализация е резултат от нуждата за фактическо предаване при сключването на договора. Обезпеченото вземане също трябва да бъде определено при сключването на договора, като това се прави от страните, чрез предмета и основанията за възникване. Обезпеченото вземане може да бъде и непарично.¹⁵⁵

1.3 Забрана за включване на уговорка за придобиване на собствеността от залогоприемателя или за определяне на различен начин за удовлетворяване

Уредбата на тази забрана се корени в член 152 ЗЗД и важи, както за залога, така и за ипотека. Целта ѝ е да осигури протекция на икономически по-слабата страна в правоотношението, на която кредиторът с лекота би наложил неизгодна клауза от такъв характер. Често като пример за такава клауза се дава хипотезата, когато при неизпълнение на падежа, залогоприемателят ще придобие в собственост заложената вещь, а всъщност стойността на вещта може значително да надхвърля размера на вземането. Прехвърлянето на собствеността с уговорка за обратно изкупуване е другият забранен способ да се използва положението на длъжника. Тази забрана важи в гражданското, но не и в търговското право, където има изрична уредба – член 333 от Търговския закон.

1.4 Удовлетворяване на кредитора залогоприемател

Удовлетворяването на заложенния кредитор се постига чрез реализиране на предмета на залога, а това от своя страна се случва в рамките на изпълнителното производство. Кредиторът по заложенния договор няма право да продаде сам вещта, а е нужно да се обърне към съда. Ако залогът е за парично задължение или неустойка и е сключен с писмен договор е налице възможност за снабдяване със заповед за изпълнение по реда на чл.418 ГПК (чл.160 ЗЗД).

2. Залог на вземания

2.1 Предмет на договора

¹⁵⁵Вж. ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 1 ОТ 29.03.1965 Г. ПО ГР. Д. № 7/1964 Г., ПЛЕНУМ НА ВС

Възможността да бъдат залагани вземания е обусловена от разпоредбата на чл.162 ЗЗД. Може да се заключи, че по този начин се учредява обезпечение в полза на залогоприемателя с вземане на залогодателя към едно трето лице, като за да се удовлетвори този залогоприемател той разполага с правото да събере заложеното вземане.

Договорът в този случай не може да се окачестви като реален, защото едно вземане няма как да бъде „предадено“ на практика. Кредиторът по зложния договор не придобива фактическа власт, нито се задължава да я върне обратно при погасяване на обезпеченото вземане.

Определена категория вземания са забранени от законодателството с цел да бъде защитен длъжникът. Такива могат да бъдат вземания, свързани с личността на кредитора.

Залогът на пари, всъщност, по съществото си е залог на вземане.¹⁵⁶

2.2 Страни и форма

Страни по договора са залогодателят и зложният кредитор. Относно формата важи казаното за залога на вещи. За противопоставимост на трети лица договорът следва да бъде сключен в писмена форма и да има достоверна дата, като в него трябва да бъдат индивидуализирани обезпеченото и зложното вземане. Много важно условие, за да има действие залогът на зложителя за трети лица, е уведомяването на зложния длъжник. Едва от този момент зложният длъжник знае за залагането на това вземане и е длъжен да се съобрази с този факт. Зложното право придобива реална ефикасност заради съобщението. Този аргумент се прави по аргумент от правилата, уреждащи цесията.

Следва да бъде приложена съответно и забраната по чл.152 ЗЗД за недействителността на предварително постигната уговорка, че в случай на неизпълнение на обезпеченото вземане кредиторът ще придобие зложното вземане, както и друг начин на удовлетворение, различен от предвидения в закона такъв.

В теорията има застъпено становище, че предмет на граждански залог могат да бъдат и налични ценни книги, защото обикновено те инкорпорират в себе си вземания, като за тях следва да бъдат приложени едновременно правилата за залог върху вещи и тези за залог върху вземания.¹⁵⁷

Търговски залог по Търговския закон (ТЗ)

1. Характеристика

Търговският залог притежава същите функции като гражданскоправния залог. За разлика от него обаче, търговският залог бива няколко вида, а именно: договорен и законен; със и без съдебна намеса; обикновен / реален / и особен.¹⁵⁸

За да се характеризира залогът като търговски, то той следва да предпоставя търговска сделка и да обезпечава изпълнението на породени от нея задължения. Достатъчно е, ако сделката е търговска само за едната страна, като е без значение търговското качество на страните и на залогодателя, ако обезпечението е за изпълнение на чуждо задължение. Именно търговската сделка придава спецификата на търговския залог. Договорът за търговски залог е реален, което е ясно проявено в разпоредбата на чл. 310, ал. 1 ТЗ, която гласи, че той се смята за сключен: при залог на движима вещь и на ценна книга на приносител – с предаването ѝ на кредитора или за негова сметка на друго лице (чл. 310, ал. 2, т. 1); при залог на ценна книга на заповед – чрез джиро за обезпечение и предаването ѝ на кредитора (чл. 310, ал. 1, т. 2). Редно е да се добавят към ценните книги на заповед и поименните акции и облигации, които се прехвърлят и залагат чрез джиро.

Договорът за търговски залог е неформален, тъй като за него не е предвидена специална форма за действителност, следователно може да бъде сключен и чрез конклюдентни действия, стига от обстановката и чрез тълкуване да може да се заключи, че предаването и получаването се извършват с обезпечителна цел.

2. Джиро за обезпечение

¹⁵⁶ Вж. Решение №6060 от 07.08.2013г. по възз. гр. д. №1623/2012г. на СГС

¹⁵⁷ Вж. Герджиков О., Касабова К., Марков М., Русчев И., Стефанов Г., Голева П., Градинарова Т., Гигова В., Недкова К. Обезпеченията в материалното и в процесуалното право, 2018г., изд. Труд и право, с. 486

¹⁵⁸ В настоящия доклад особените залози по ЗОЗ не са предмет на подробно разглеждане.

Ценните книги на заповед не мога да бъдат залагани чрез обикновен договор за залог. Това се случва чрез джиро за обезпечение, което от своя страна може да бъде явно и скрито или пълно и бланково. Но джирото не е достатъчно, за да бъде завършен правопораждащият фактически състав. Необходимо е предаване на джиросаната ценна книга във фактическата власт на кредитора. Оттук следва изводът, че фактическият състав се състои от три елемента – договор за търговски залог, джиро и предаване на ценната книга на кредитора.

3. Законен търговски залог

Право на законен залог според Търговския закон (чл. 310, ал. 2) притежават няколко търговци. Това са комисионерът (чл. 357), спедиторът (поради общата препраща разпоредба на чл. 361, ал. 2), превозвачът (чл. 375) и влогоприемателят на стоки в публичен склад (чл. 583). Предвиден е и законен залог в полза на арендодателя за обезпечаване на вземанията му по арендния договор в чл. 15 ЗАЗ.

Комисионерът има заложно право върху вещите, които е придобил за сметка на доверителя или които доверителят му е предал. Правото му на залог обезпечава всички вземания на комисионера по комисионния договор.

Спедиторът има същото право по съдържание и предпоставки по отношение на доверителя по спедиционен договор.

Превозвачът има право на залог върху товара за обезпечаване на вземанията си по превозния договор. Ако превозвачът извършва превоза с участието на други превозвачи, както е посочено в чл. 371, ал. 1, то заложното право се упражнява от последния превозвач и съществува докато се погасят правата на всички превозвачи.

Влогоприемателят има право на залог върху вложената стока за обезпечаване на вземанията си по договора.

Характерно за титулярите на правото на законен залог е, че имат право да се удовлетворят извънсъдебно от стойността на заложеното.

4. Удовлетворяване на заложния кредитор

Удовлетворяването на заложния кредитор се осъществява чрез реализиране на предмета на залога. Това се постига в рамките на изпълнителното производство. Ако предмет на залога е заповедна ценна книга, то заложният кредитор е джиратар. Сумата, събрана от заложния джиратар чрез продажба на ценната книга, трябва да се вложи в банка за негово обезпечение.

Може би най-характерното за търговския залог е, че той може да се реализира без съдебна намеса (заложният кредитор има право да продаде сам заложения предмет). Тази възможност е уредена в чл. 311 ТЗ. Извънсъдебното удовлетворяване може да стане при кумулативната даденост на няколко предпоставки: заложният договор да е сключен в писмена форма и да има достоверна дата; страните да са се споразумели за извънсъдебно реализиране на заложното право; заложеното имущество да има пазарна или борсова цена.

Право на извънсъдебно удовлетворение имат и кредиторите по законни залози, посочени в ТЗ – комисионер, спедитор, превозвач, влогоприемател на стоки в публичен склад.

Заложният кредитор може да продаде сам заложената вещ и когато тя подлежи на бърза развала.

Уговорката, която гласи, че заложният кредитор става собственик, ако задължението не се изпълни, е недействителна. Забраната на чл. 152 ЗЗД се прилага освен при гражданския и при търговския залог.

Сходства и различия между гражданскоправния залог по ЗЗД и търговския залог по ТЗ.

Гражданският и търговският залог си приличат по това, че и при двата предмет на залог могат да бъдат движими вещи. Залагането на вземания по търговски сделки няма своя търговскоправна специфика и може да се осъществи по реда на чл. 162 – 165 ЗЗД. И двата договора са неформални, изключение е изискваната форма за извънсъдебно удовлетворение на кредитора при търговския залог. Договорният търговски залог и залогът на вещи по ЗЗД са реални договори, като предаването на вещта е част от фактическия състав. Удовлетворяването и при двата договорни залога се осъществява по реда на изпълнителното производство, но тук

изключение е хипотезата на чл. 311 ТЗ във връзка със специалното удовлетворяване без намеса на съда при търговскоправния залог.

Различията между гражданския и търговския залог ги характеризират като отделни видове залози. При търговския залог се разкриват няколко подвида – договорен и законен; реален и особен; със и без съдебна намеса, докато гражданският е само договорен. Кредиторът по търговски залог следва да полага грижата на добър търговец, която е по-голяма в сравнение с дължимата от кредитора грижа на добрия стопанин по гражданския залог. В търговското право е допустимо кредиторът сам да продаде заложена вещ, която подлежи на бърза развала и има пазарна или борсова цена. Не е необходимо той да иска от районния съд разрешение, както е предвидено за гражданския залог в чл. 158 ЗЗД. Предметът на търговскоправния залог е разширен в сравнение с този на гражданския, а освен това търговският залог предполага наличието на търговска сделка. Но въпреки посочените по-горе различия, най-съществената разлика между гражданския залог и търговския е, че при търговския залог има възможност заложният кредитор да се удовлетвори извънсъдебно от предмета на залога като го продаде сам, стига договорът да е сключен при определени законови изисквания.

ИЗВОДИ

Видно от направения кратък анализ е, че въпреки приликите между гражданскоправния залог по Закона за задълженията и договорите и търговскоправния залог, уреден в Търговския закон, то между тях се коренят съществени различия, които ги характеризират като два отделни вида залог със собствена уредба и специфика.

REFERENCES

Gerdzhikov, O., Kasabova, K., Markov, M., Rushev, I., Stefanov, G., Goleva, P., Gradinarova T., Gigova, V., Nedkova, K., 2018. Collateral in substantive and procedural law. Labour and Law press (**Оригинално заглавие:** Герджиков О., Касабова К., Марков М., Русчев И., Стефанов Г., Голева П., Градинарова Т., Гигова В., Недкова К., 2018. Обезпеченията в материалното и в процесуалното право. Издателство „Труд и право“.)

Gerdzhikov, O., 2015. Commercial deals. Labour and law press (**Оригинално заглавие:** Герджиков, О., 2015. Търговски сделки. Издателство „Труд и право“.)

Kozhuharov, A., 2002. Contract law. JURISPRESS press (**Оригинално заглавие:** Кожухаров, А., 2002. Облигационно право. Издателство „ЮРИСПРЕС“.)

Vladimirov, I., 2011. Commercial law. Romina press (**Оригинално заглавие:** Владимиров, И., 2011. Търговско право. Издателство „Ромина“.)